

Baština Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

Simpozijum o naučnoistraživačkom radu na polju ishrane stanovništva

Grujica Žarković

1972

Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

<https://bastina.anubih.ba/items/5619dba6-6c83-45ca-bfcd-09bad44a804f>

Preuzeto s Baštine Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

<https://bastina.anubih.ba/>

AKADEMIJA NAUKA I UMJETNOSTI BOSNE I HERCEGOVINE

POSEBNA IZDANJA
KNJIGA XVI
ODJELJENJE MEDICINSKIH NAUKA
KNJIGA 3.

SIMPOZIJUM
O NAUČNOISTRAŽIVAČKOM RADU NA POLJU
ISHRANE STANOVNIŠTVA
19. i 20. oktobar 1970. godine

Redakcioni odbor:

Grujica Žarković, Miroslav Radovanović,
Ratko Buzina i Momir Janjić

Urednik

Grujica Žarković,
vanredni član Akademije nauka i umjetnosti
Bosne i Hercegovine

SARAJEVO

1972

ANA BRODAREC

**INSTITUCIONALNA BAZA ZA ISPITIVANJE ISHRANE
U JUGOSLAVIJI**

1. U V O D

Naučnoistraživački rad kao i njegovi istraživački kapaciteti, sa područja bazične nauke ili primijenjeni radovi, u uskoj su ovisnosti o politici zemlje, osiguranju stalnih izvora financiranja rada, nadalje stimuliranju visokospecijaliziranih kadrova da ostaju u zemlji i rade kako na naučnim projektima, tako i na primjeni i provođenju naučnih dostignuća, i, na kraju, o osiguranju suvremene opreme neophodno potrebne za izvođenje naučnoistraživačkog rada.

Održani referati na ovom Simpozijumu već su ukazali na relativno oskudnu tradiciju u izučavanju ishrane u nas. Naime, tek sa pojavom zdravstvenih institucija, koje su uvjetovale i priliv novih visokospecijaliziranih kadrova, naglo se pojačala i aktivnost na polju ispitivanja ishrane. Međutim, ti kadrovi javljaju se sa naučnim radovima vezanim uz probleme ishrane tek posljednjih 20 godina. U toku te dvije dekade razvili su se i oblikovali u nas kadrovi i naučnoistraživački kapaciteti.

2. KRATKA RESTROSPEKTIVA ISTRAŽIVALAČKIH KAPACITETA
ZA ISPITIVANJE ISHRANE

2.1. Hrvatska

Političke prilike krajem 19. stoljeća i početkom 20. stoljeća u Hrvatskoj veoma su se negativno odrazile na ekonomski i na kulturni život zemlje, te su istovremeno zaustavile i brži razvoj zdravstva. Tako je i Medicinski fakultet u Zagrebu otvoren tek 1918. godine, iako je zahtjev za njegovo otvaranje postavljen još za vrijeme ilirskog pokreta u Hrvatskoj.

Poslije I svjetskog rata i dolaskom dra A. Štampara u Ministarstvo zdravlja u Beogradu osnivaju se Higijenski zavod sa Školom narodnog zdravlja u Zagrebu, higijenski zavodi u Splitu, Šibeniku i niz domova narodnog zdravlja i zdravstvenih stanica.

Poslije II svjetskog rata osnivaju se brojni zdravstveni instituti i zavodi, od kojih se neki razvijaju u naučnoistraživačke institucije sa razvijenim naučnoistraživačkim kapacitetima, te su nosioci ili suraduju na polju ispitivanja ishrane. U takve institucije treba svakako ubro-

jiti: Republički zavod za zaštitu zdravlja, Školu narodnog zdravlja, koja je sada u sklopu Medicinskog fakulteta, Institut za medicinska istraživanja, Institut »Ruđer Bošković«, Institut za zaštitu majke i djeteta, Higijensko-epidemiološko odjeljenje Vojne bolnice u Zagrebu, Internu i Pedijatrijsku kliniku Medicinskog fakulteta u Zagrebu.

2.2. Slovenija

Zdravstvo je u Sloveniji postiglo određene uspjehe zahvaljujući borbenosti i inicijativi pojedinaca. Tako je poslije I svjetskog rata osnovan na poticaj Slovenskog zdravniškog društva sanitetski Referat kao zdravstveni odsek za Sloveniju in Istro, a 1919. godine osnovan je i Medicinski fakultet, koji se tek poslije oslobođenja proširuje u potpuni Medicinski fakultet u Ljubljani.

Osnivanjem mnogobrojnih zdravstvenih institucija poslije II svjetskog rata u Ljubljani su se podizali i razvijali medicinski i paramedicinski kadrovi koji aktivno učestvuju u istraživanjima, tako da je broj istraživačkih kadrova za ispitivanje ishrane, a i laboratorijska oprema tih institucija, na zavidnom nivou. Trebalo bi svakako spomenuti slijedeće institucije:

Zavod za zdravstveno varstvo u Ljubljani, Institut za higijenu, Interna i Pedijatrijska klinika na Medicinskom fakultetu, Dječji dispanzer, kao i Institut »Boris Kidrič« u Ljubljani.

2.3. Srbija i AP Vojvodina

Medicina u Srbiji i Vojvodini prije I svjetskog rata u svojoj razvojnoj liniji predstavlja odraz svih historijskih i kulturnih zbivanja koja su se odigravala u Srbiji. Svojim geografskim položajem na dodirnoj liniji između zapadne i istočne kulture — nosila je otiske tih kulturnih utjecaja, a oni su se odražavali i u stanju medicinske nauke, organizaciji zdravstvene službe i zdravstvenoj kulturi naroda.

Poslije I svjetskog rata organizirano je Ministarstvo zdravlja i uvođi se organizacija zdravstvene službe sa higijensko-preventivnim zdravstvenim ustanovama u duhu koncepcije dra Andrije Štampara. Ove suvremene socijalno-medicinske koncepcije ostale su i poslije II svjetskog rata osnova za rad higijensko-preventivnih ustanova, kao što su Zavod za zdravstvenu zaštitu SRS u Beogradu, Novom Sadu i Nišu. Dalje, dugogodišnju tradiciju na polju ispitivanja ishrane imaju i Institut za medicinska istraživanja Srpske akademije nauka, Higijenski institut Medicinskog fakulteta u Beogradu, kao i pojedine klinike tog fakulteta, te Higijenski institut VMA u Beogradu. Navedene zdravstvene institucije imaju visokospecijalizirane kadrove, kao i razvijenu institucionalnu bazu za ispitivanje ishrane.

2.4. Bosna i Hercegovina

U nizu faktora koji su utjecali na zdravstveno stanje u BiH prije I svjetskog rata, društveno-ekonomski, politički i vjerski faktori mogu se smatrati najutjecajnijim. Stanovništvo BiH je tek poslije 1945. godi-

ne počelo bitnije mijenjati svoju klasnu strukturu ubrzanom industrijalizacijom i urbanizacijom.

Osnivanjem Medicinskog fakulteta i Akademije nauka u Sarajevu, koji usko surađuju sa zdravstvenom službom, stvoren je veliki potencijal za naučnoistraživački rad, pa se javljaju prvi radovi sa područja ispitivanja ishrane.

Institut za higijenu i socijalnu medicinu u suradnji sa specijaliziranim klinikama Medicinskog fakulteta i raznim ostalim paramedicinskim institucijama, — dakle svi oni razvili su naučnoistraživački rad, kao i stvorili naučnoistraživačku bazu, te su se naučno i stručno afirmirali i na polju ispitivanja ishrane.

2.5. Makedonija

Makedonija je kasno stekla nacionalnu i teritorijalnu samostalnost, a i najviše je bila izložena sukobljavanju raznih interesa velikih sila. Ekonomska nerazvijenost i prosvjetna zaostalost, kao uslovne posljedice takvog stanja, utjecale su na sporiji razvoj medicine u Makedoniji.

U poslijeratnom periodu, poslije I svjetskog rata, u nekim sektorima preventivne medicine pod utjecajem dra A. Štampara posvećena je veća pažnja odgoju kadrova, a od posebne je važnosti osnivanje Medicinskog fakulteta u Skoplju 1947. godine, kao i osnivanje Akademije.

Republički zavod za zdravstvenu zaštitu, Zavod za zdravstvenu zaštitu na majki i deca, Zavod za transfuziju, Medicinski fakultet sa klinikama, Institut za medicinu rada, kao i ostali paramedicinski instituti u Skoplju — imaju dovoljan broj visokospecijaliziranih kadrova, kao i naučnoistraživačke kapacitete dovoljne za ispitivanja ishrane stanovništva.

2.6. Crna Gora

Zbog nepovoljnih geografskih i klimatskih uslova velikog dijela crnogorske teritorije i zbog niskog stepena prosvijećenosti i društvene organizacije, uslovljene stalnim angažiranjem u ratovima i medicinski kadrovi su tek pod austrijskom okupacijom postali nešto brojniji, a postepeno moderniziranje zdravstvene službe i znatno povećanje u broju medicinskih kadrova doživjela je Crna Gora tek poslije oslobođenja.

Rezultat napretka u broju i vrsti zdravstvenih ustanova i radnika poslije 1945. godine nije bilo samo bolje medicinsko osiguranje stanovništva, nego i sve življi stručni i naučni rad.

Ipak, niti medicinski, kao i paramedicinski kadrovi pojedinih zdravstvenih i srodnih institucija, a niti njihovi kapaciteti nisu adekvatni niti dovoljni za ispitivanja na polju ishrane naroda.

Retrospektiva naših institucionalnih baza prikazana je bez označavanja broja kadrova i definiranja opreme iz razloga što takvi podaci nisu nigdje objavljeni. Dalje, prikazom su obuhvaćene samo zdravstvene institucije. Institucije u čiju domenu rada posredno ili neposredno ulazi istraživanje ishrane, kao što su agronomski fakulteti sa specijaliziranim institutima, tehnološki i veterinarski fakulteti, nadalje ekonomski i fi-

lozofski fakultet, statistički zavodi i druge institucije, nisu bile predmet ovog prikaza.

Uz retrospektivu naših institucionalnih baza od interesa je prikazati i teme istraživanja na polju ishrane, kao i duljinu trajanja ispitivanja i dodijeljena sredstva po pojedinim republikama.

Teme prikazane u tablicama financirane su u toku posljednjih 10 godina od strane Zavoda za tehničku suradnju i Saveznog i Republičkog savjeta za naučni rad.

Međutim, iz tehničkih razloga u tablicama nisu prikazane teme i znatna financijska sredstva koja je godinama svim republikama dodjeljivala Komisija za naučni rad pri JNA »KOMNIS«.

Saradnja sa »KOMNIS«-om, kao i dodijeljena financijska pomoć odigrale su značajnu ulogu osobito u I dekadi razvoja našeg naučno-istraživačkog rada.

Tablica I (Hrvatska)

Naz teme	Radna organizacija u Republici	Vrijeme trajanja	Odobrena sredstva
1. Kontrola efikasnosti jodne profilakse kod školske djece	Republički zavod za zaštitu zdravlja, Zagreb	5 godina	50.000 ND
2. Proučavanje odnosa prehrane zdravstvenog stanja radnog stanovništva	„	3 godine	45.000 ND
3. Proučavanje utjecaja prehrane na zdravstveno stanje omladine	„	2 godine	75.000 ND
4. Promatranje prirodnog toka šećerne bolesti i graničnih slučajeva kroz dugi vremenski period	Interna klinika Med. fakulteta »dr O. Novosel«, Zagreb		
5. Istraživanje indikatora metabolizma, masti i ugljikohidrata vezanih za pojavu dijabetesa na tri razine	Škola narodnog zdravlja »dr A. Štampar«, Zagreb	3 godine	335.004 ND

Tablica II (Slovenija)

Naziv teme	Radna organizacija u Republici	Vrijeme trajanja	Odobrena sredstva
1. Hematološke vrijednosti školske djece 7—14 godina	Zavod za zdravstveno varstvo, Ljubljana	1,5 godine	70.000 ND
2. Hematološke vrijednosti školske omladine 15—18 godina	„	1,5 godine	140.000 ND
3. Holesterol kod izabrane skupine intelektualaca	„	2 godine	60.000 ND
4. Holesterol kod mlade populacije od 18—30 god.	„	2 godine	30.000 ND
5. Proučavanje učinka skraćene radne nedjelje na poduzeća i na pojedine radnike	„	1,5 godine	90.000 ND
6. Antropometrijski standardi kod naše djece različitog doba i uzrasta	Katedra za pedijatriju Med. fakulteta, Ljubljana	2 godine	90.000 ND

Tablica III (Srbija i Vojvodina)

Naziv teme	Radna organizacija u Republici	Vrijeme trajanja	Odobrena sredstva
1. Energetski metabolizam u eksperimentalnoj kalorijskoj pothranjenosti	Institut za med. istraživanja, Beograd	3 godine	62.000 ND
2. Izučavanje azotskog bilansa u nefritičara pri normo i hipoproteinskoj dijeti obogaćenoj glikozom	"	2 godine	130.000 ND
3. Problem metabolizma masti	Med. fakultet, N. Sad	3 godine	15.000 ND
4. Anemije, hipoproteinemije i avitaminoze školske djece	"	1 godina	5.000 ND
5. Ateroskleroza i ishrana	Institut za med. istraživanja, Beograd	2 godine	22.500 ND
6. Pronalaženje najadekvatnije sheme za ishranu industrijskih radnika u cilju povećanja radne sposobnosti i zaštite zdravlja	Zavod za zdravstvenu zaštitu SRS	1 godina	11.500 ND
7. Izrada nacionalnih tablica hranljive i zaštitne vrijednosti naših živežnih namirnica	"	2 godine	100.000 ND
8. Utjecaj ulja kukuruznog zrna na metaboličke procese masti u ljudi sa koronarnim bolestima i hiperholesterolijom	Interna klinika B Medicinskog fakulteta, Beograd		
9. Utjecaj životnih uslova, ishrane i profesije na kardiovaskularni sistem (I, II i III tom)	Institut za med. istraživanja, Beograd		

Tablica IV (Bosna i Hercegovina)

Naziv teme	Radna organizacija u Republici	Vrijeme trajanja	Odobrena sredstva
1. Efekt malnutricije ranog doba na kasni fizički i mentalni razvoj	Klinička bolnica za dječje bolesti, Sarajevo		9.422 ND

Iz podataka u prikazanim tablicama jasno je vidljivo da su teme, kao i duljina trajanja istraživanja i dodjeljivana financijska sredstva bili neadekvatni i nepovoljni za razvoj naučnoistraživačkog rada u nas.

ZAKLJUČCI I PRIJEDLOZI

U dvadesetogodišnjem razdoblju našeg naučnoistraživačkog rada vezanog uz probleme nedovoljne ili preobilne ishrane, kao i profilakse bolesti koje dolaze kao posljedica tih problema jasno su vidljive dvije dekade.

U prvoj dekadi tog razdoblja osnivaju se zdravstvene institucije koje u svojim programima imaju istraživanja ishrane. Javlja se interes za naučni rad na istraživanju ishrane i veći broj stipendista i specijalizanata radi na problemima ishrane u zemlji i inostranstvu. U to vrijeme publiciraju se i prvi veći radovi u većini republika. Osnivaju se institucije, kao što su tehnološki fakulteti i njihovi specijalizirani zavodi kojima je bio zadatak da uz bolju tehnologiju proizvodnje hrane osiguraju tu proizvodnju prvenstveno za potrebe čovjeka. Dalje, aktivirana je Komisija za ishranu pri Saveznom zavodu za zdravstvenu zaštitu, koja okuplja postojeći naučni kadar i koordinira rad na istraživanju ishrane u zdravstvenim institucijama u zemlji.

Kratkotrajnom zamahu u razvitku rada na ispitivanju ishrane u toku prve dekade uskoro je ponestalo daha, tako da se u drugoj dekadi našeg dvadesetogodišnjeg rada osjeća najprije stagnacija, a nakon toga osipanje naučnoistraživačkog kadra i slabljenje institucionalnih baza za istraživanja na polju ishrane.

Završeni specijalizanti-nutricionisti ne mogu dobiti adekvatna namještenja, pa dovedeni u besperspektivan položaj odlaze na drugi rad u zemlji i inostranstvu. Prestaje rad Komisije za ishranu pri Saveznom zavodu za zdravstvenu zaštitu, a povremeni izvori finansiranja naučnih projekata ostavljeni su dostupnosti i snalžljivosti pojedinaca u republikama. Svi ovi, a i mnogi drugi faktori, pridonijeli su usporavanju rada na istraživanju ishrane kako u analizi, tako i u utvrđivanju stanja ishrane u našoj zemlji.

Poznato je, međutim, da prehrambene neadekvatnosti mogu u toku duljeg vremena dovesti, uz razne druge pojave, i do funkcionalnih oštećenja, kao što su npr. poremećenja u rastu i razvoju, te održavanju psihičke i mentalne kondicije.

Ocenjivanje ishrane naroda, kao i otkrivanje prehrambenih poremećenja, njihove veličine i značaja za zdravstveno stanje, te njihove povezanosti sa ostalim faktorima iz okoline čovjeka — sve to trebalo bi da predstavlja redovni sistem praćenja zdravstvene situacije naroda.

Takva istraživanja daju osnovne pokazatelje za planiranje, organizaciju i evaluaciju preventivnih mjera za saniranje ishrane naroda, pa je neophodno da se osigura jedinstvena politika zemlje u odnosu na visokospecijalizirani naučni kadar potreban za takva istraživanja.

Predlaže se dalje, s obzirom na dosadašnja iskustva, formiranje takvog međuakademijskog odbora za ishranu u čije bi kompetencije, uz ostalo, ulazilo i određivanje prioriteta istraživanja, pronalaženje najboljih načina za koordinaciju rada istraživačkih grupa i timova za izradu naučnih projekata za istraživanja kao i primjenu naučnih dostignuća, dalje razvijanje i jačanje postojećih institucionalnih baza za istraživanja kao i stvaranja mogućnosti za osnivanje novih.

I kao posljednje, ali jednako važno, predlaže se da Savezni savjet za koordinaciju naučnih djelatnosti preko Saveznog fonda, zatim republičkih i pokrajinskih fondova za naučni rad koordinira izvore finansiranja, kao što su npr. fondovi zdravstvenog osiguranja, fondovi za razvojne djelatnosti privrednih neposredno zainteresiranih organizacija,

kontrapart i druga sredstva, i stvori materijalne mogućnosti za dugoročno planiranje stalnih finansijskih sredstava neophodno potrebnih za longitudinalni kontinuirani rad i razvoj naučnog istraživanja ishrane narada u Jugoslaviji.

ANA BRODAREC

INSTITUTIONAL BASIS FOR NUTRITIONAL RESEARCH IN YUGOSLAVIA

SUMMARY

Nutritional research activity during the postwar period in Yugoslavia can be considered for the two decades separately.

In the first period specialized institutes are founded and health institutions adopt nutritional research as part of their programme. A coordinative committee composed of nutritionists from all the republics was established with the Federal Institute of Public Health with the aim of coordinating nutritional research in Yugoslavia.

The second decade is marked by stagnation followed by dispersal of research workers and a weakening of institutional bases carrying out nutritional research. Committee for Nutrition of the Federal Institute of Public Health ceases its activity and the sources of financial support are thinning out.

The paper suggests that both the assessment of nutrition status of the people as well as the detection of nutrition disturbances should be adopted as a regular follow-up to control the changes in the health status of the nation. It is essential to ensure a common policy of the country regarding the highly specialized staff needed for such research. The Interacademy Board for Nutrition should be invested, among other, with the authority to search for the best way of coordinating research groups and teams in the design of project proposals and in the application of their results pronouncing its competent evaluations of research priorities. Also it should foster the development and strengthen the existing institutional bases. The paper also suggests that by means of coordination of the various sources of financial support facilities should be created as will enable long-term budgeting essential for the continual longitudinal work and development of scientific nutritional research into the nutrition of the Yugoslav populations.